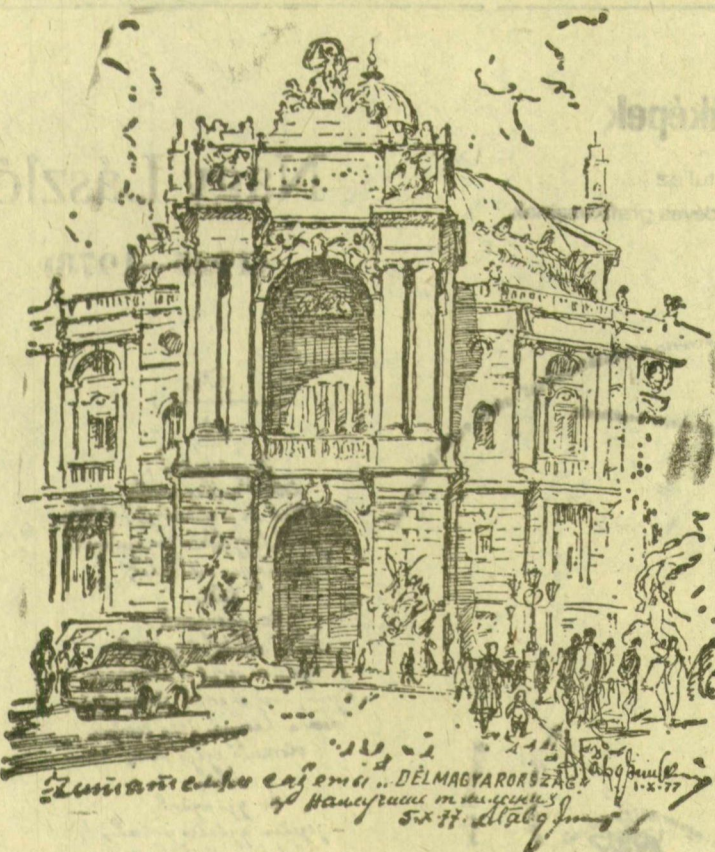

Színház és zene Odesszában

Odessza színházművészete szinte egyidős a várossal. 1809-ben, alapítása után alig tizenöt évvel építették fel első színházát. Eleinte túlnyomórészt olasz operákat adtak elő, később orosz és ukrán drámákat is színpadra vittek. A színház gyakori látogatója volt Puskin, aki 1823–24-ben Odesszában élt. Adam Mickiewicz, Belinszkij, Gogol, Dobroljubov és a drámaíró Osztrovszkij is tápsoltak előadásainak. Híres előadóművészek léptek fel színpadán, többek között Szepektin, Mocsalov, a Kvityka-Osznovjanyenko által alapított színtársulat, valamint Arldge néger tragikus színész.

A színház 1873-ban leégett. Helmer és Fellner tervai alapján építették fel helyén az operás balettszínház csodálatos épületét. (Lásd rajzunkon, melyet A. C. Gavdzinszkij készített a Dölmagyarországnak.)

A mai Odessza színházi és zenei élete hat színházban, a filharmoniaiban, a konzervatóriumokban és kultúrpalotákban folyik. Az operai- és balettszínház jelentős zenéi hagyományokkal rendelkezik. Emlékeztető előadásain énekel Saljapin, Szobinov, Nyezsdanova, Kruselnickaja, Lemesev. A kimagasló karmesterek közül Csajkovszkij, Rimszkij-Korszakovot, Rubinsztint és Napravnyikot említhetjük.

A forradalom után ukrán nyelvű előadásokat is bemutatott. Ma az operák nagy részét ukrán fordításban adják elő. A színház repertoárjának lényeges részét képezik a klasszikus ukrán, orosz és külföldi operák: Ivan Szuszanyin, Jevgenyij Anyegin, Igor herceg, Borisz Godunov, Jolanta, Don Juan, Rigoletto, Bajazet, Aida, Carmen, Giselle, a szovjet „Szemjon Kotko” és „Anna Karenina” című operák. A társulat neves szólistái Szergienko, Tkacsenko, Ogrenyics, Richter, Liszák, Makarov, Nyescseretnij, balettművészei Antonova, Bariseva, Valtér, Karavaeva, Kaverzin, Novickij és Fomin.

Odessza hat színháza közül öt a forradalom után épült. Az első, az „Októberi Forradalom” ukrán zenés-dramai színházat 1925-ben alapították. 1917 előtt a cári kormány nem engedélyezte, hogy az ukrán színtársulatok állandó színházban játszhassanak, ezért vándorolniuk kellett városról városra, faluról falura. Az ukrán színművészet gyors fejlődése előtt csak az Októberi Forradalom nyitotta meg az utat. Az ukrán színpad hírességei között találjuk Sumszkijt, Usvijt, Dobrovolszkijt, Ponomarenkót, Nyatkót és Macievszkijt. A mostani színészek közül legismertebbek: Veredihub Lucenko, Tuz, Bo-

zsek, Butovszkaja, Simanszkaja, Osztasevszkij, Pohilko és Szljozka.

Ez a színház mutatta be először a szocialista ukrán drámairodalom jeles képviselőit, Mikityenko és Kornyejcsuk műveit. Állandóan a színház műsorán vannak a klasszikus ukrán, orosz és külföldi szerzők darabjai.

Az „Ivanov” orosz drámai színház 1927 óta működik. Alapvető feladata napjaink, a mai ember bemutatása a következő szerzők művein keresztül: Pogogyin, Arbuzov, Afinogenov, Rozov, Dvoreckij, Vasziljev, Vampilov. Ezenkívül orosz klasszikusokat is műsorra tűznek, többek között Gogol, Lev Tolsztoj, Alekszej Tolsztoj, Osztrovszkij, Szuhov-Kobillin, Gorkij drámáit. Repertoárjukban a külföldi drámaírók dalom képviselői is helyet kapnak. Az odesszai drámaírók műveivel közli nagy sikert aratót Gajdajenko „Király kapitány”, Rjadcsenko „A megígért csillag”, Dinov „Mindössze tizenhárom hónap” című színműve. Sok tehetséges színész játszik az „Ivanov”-ban, például Mihajlov, aki az ukrán színészek közül legjobban keleti életre Lenin alakját. Életének több mint negyven esztendejét szentelte a színháznak az Ukrán SZSZK népművésze, Bugova, Velicsko, Prosztjakov, Poljakova, Nozszenko, Sztorozsenko, Kotov, Naumcev, Csindzsan, Zaidenberg, Marennyikov és Besszonov a legtehetségesebb színészek közé tartoznak.

Odessza legfiatalabb színháza a zenés-komédia-színház, mely 1954-ben Lvovból költözött ide. Társulata nagy sikerrel játszik. Fő feladatának tekinti a kísérletezést, állandó útkeresést: szélesíti a műfajkeretet, új témákat dolgoz fel. A társulat határozottan szakított a szentimentális operettekkel. Kálmán, Offenbach, Mo-

zart, Strauss klasszikus operettjei és zenés vígjátékai mellett Dunajevskij, Alekszandrov, Szolovjev-Szedoj és Dmitrijev szovjet zeneszerzők műveit is előadják. Számos színdarabot írtak Odessza tiszteletére többek között Dunajevskij a „Fehér akác”-ot, Sandler a „Hajnaltan” és „Négyen a Zsanna utcából” címűt, Szolovjev-Szedoj a „Hazai kikötőben”-t, Dmitrijev az „Odesszai öböl”-t. Ismert musicaleket is nagy sikerrel adnak elő. Néhány cím: A Mississippi virága, Csokolij meg, Kata, My Fair Lady, Don Quijote. A társulat a Szovjetunió sok városában vendégszerepel, mindenütt felejthetetlen sikerrel.

Az iskolás korosztálynak játszik a „Nyikolaj Osztrovszkij” ifjúsági színház. Előadásait a felnőttek is szívesen és gyakran látogatják. Műsorát filozofikus tartalmú tanmesék (Tolsztoj: Aranykulcsok, Svarc: Hókirálynő, Piroška és a farkas), a Nagy Honvédő Háború idején a gyermekek által tanúsított állhatatosságot, bátorságot megéneklő színművek (Katajev: A hadsereg fia, Karev: Odessza fia), valamint a Nyikolaj Osztrovszkij életéről szóló darabok alkotják. A színház szoros kapcsolatot épített ki az iskolákkal, tanári testületekkel, ezek véleményét figyelembe véve választja ki az előadásra kerülő darabokat.

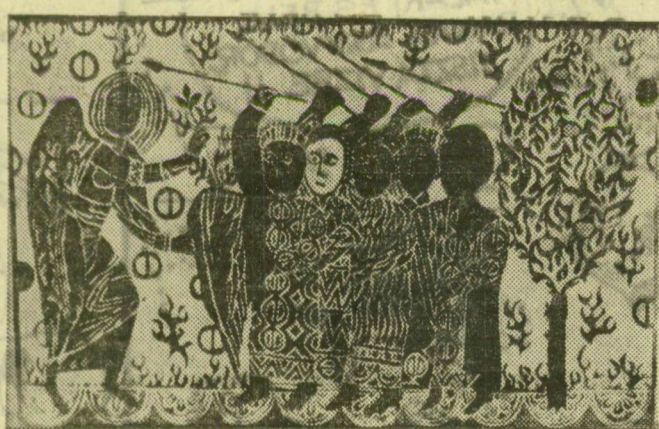
Az 1934-ben alapított bábszínház a legkisebbek igényeit elégíti ki. Alapítása óta több mint száz művet mutatott be. Az utóbbi időben évente 1350 előadást tart, ezek közül ezer vendégszereplés. A társulat városi és falusi iskolákban, úttörőtáborokban, gyermekszanatóriumokban és óvodákban is játszik. A gyerekek változatos műsorban gyönyörködhetnek: „Varázstücsök”, „Mese az aranyhalról”, „Aljosa virága”, „Boratino”, „Aladdin csodalámpája”, „Hamupipőke”, „A titokzatos orrszaru” stb. Kétségtelen, hogy ezek a mesék adják meg a gyerekeknek az első erkölcsi-etikai benyomásokat, fejlesztik ki bennük a helyes esztétikai érzéket.

Az év minden szakában érkeznek odesszai vendégszereplésre hazai és külföldi együttesek és szólisták. Előadásait a nagy létszámú, állandó társulattal rendelkező Állami Filharmonia rendezi. A filharmonia épülete lenyűgöző a látogatót mind külse, mind belső nagyságával, pompájával.

Az odesszai művészek szoros kapcsolatot tartanak közönségükkel. Gyakran játszanak a város üzemében, a környező városokban, falvakban. Nyáron hosszabb vendégszereplésre utaznak a Szovjetunió más városaiba.

Az odesszai „Nyezsdanova” konzervatóriumban végzett művészek közül sokan világszerte ismertek, mint például Nyezsdanova, Csavdar, Grisko, Kravcsenya, Rugyenko, Hrisztics, Olejnyicsenko, Ogrenyics, Emil Gilelsz, David Ojstrah és Dankevis. Sok zeneszerző él és alkot a városban, többek között Znatokov, a „Szvecska esküvője” című opera szerzője, Kraszotov, aki a „Tajgai dal” című operát és szimfonikus műveket írt, Maszljukova, Grzibovszkij, Freidlin, Szahovatov, Glazacsov, Aszejev, Juszin. Itt kezdte pályafutását Dankevis, a „Bogdan Hmelnyickij” és a „Tragikus éjszaka” című operák szerzője. A zenekritika megállapítja, hogy Odessza zeneszerzőire jellemző a műfaji sokrétűség, témagazdagság és a nagyfokú szerzői önállóság.

MIHAIL ILJAS

HAJNAL GABRIELLA GRAFIKÁJA

Írók és művészek a régi Szegeden

A képek és szobrok iránt érdeklődők egyre növekvő táborából sokan keresik az olyan művészeti jellegű verseket és cikkeket, melyek ismert nevű magyar költőktől és íróktól származnak. Kétségtelen, hogy Juhász Gyula műveket és mestereket méltató írásaival találkozhatunk legtöbbször.

Tudjuk, hogy Juhász a klasszikus mesterektől az alföldi művészekig — versein és cikkein keresztül — számos festővel és szobrásszal foglalkozott. A Tanácsköztársaság idején írt *Szegedi művészek kiállítása a Kultúrpalotában* (1919) című, bátor hangú cikkében a „...lobogó győzelem zászlójá”-nak nevezi a proletárforradalom ügye mellett kiálló helyi képzőművészeink által rendezett tárlatot, mely a költő szerint a „...szépség diadalát jelent a fájdalom és nyomorúság valóság felett”. Idegen fegyverek védelmé alatt ugyanis akkor kezdődött az ellenforradalom. Juhász Gyula — többek között — a barátainak tekintett, száz évvel ezelőtti született, mártírrá lett Heller Ödön (1878–1921) és a kilencven éve napvilágot látott, forradalmi szellemű *Gergely Sándor* (1888–1932) szegedi művészekről 1914–1928 között több alkalommal versekben és cikkeiben is megemlékezett. A szintén száz éve született és az első világháborúban fiatalon hősi halált halt *Szöri József* (1878–1914) nagy tehetségű helyi festőnek emlékének a *Csönd* (1916) című költeményét szentelte.

Munkácsy Mihály, a magyar festészetnek e mindenkorú vezérégyénisége 1891 őszén tett szegedi látogatása alkalmával részt vett a város közelében levő Felsőtanyai Központ (a mai Balástya) átadási ünnepségén. Itt találkozott olyan idevaló paraszttal, pásztorokkal, akik a Honfoglalás című közsémi alkotása — melynek nagy szín- és színvázlata a Közművelődési Palota kupolájában látható — népi alakjainak modelljei lettek. Erről a kirándulásról később, Munkácsy halálakor *Mikszáth Kálmán* írt *Férfiészobor* (1900) címmel élvezetes hangú beszámolót. Tárcájában olvashatjuk, hogy a Munkácsy elé vezetett parasztsók és püsztai emberek között „...gyönyörű típusok akadnak: ósarcok, szörrel benőve egészen a szemig, csontos, kőretekű kunok, laposfejű tatárok, keresztbe vágott szemmel, nyomott, pogácsaképzű besenyők, széles, görbe-gurba flizognómiajú, zömök, termetű magyarok, apró, mélyen bentülő szemekkel... A fotográfus ott volt velük a rögtön lekapta, amelyik meglepett a nagy művészeknek”.

A százhusz éve született, lakatosinasból lett nagy magyar szobrász, *Fadrusz János* (1858–1903) szegedi kapcsolatairól Cserzy Mihály, a „Homok” néven ismert egykori szegedi borbélymester is írt. A *Fadrusz mester* (1900) cím alatt megjelent tárcájában a neves művésszel való találkozásáról szól, amikor is — 1900 nyarán — Fadrusz Szegeden járt, hogy az ide készülő Tisza Lajos-szobor vázlatát bemutassa, és modelleket keressen szobra mellékalakjaihoz. Az iparos származására egyaránt büszke író és szobrász egymás iránti kölcsönös nagybecsülésükről Fadrusz levele is tanúskodik, melyben Cserzynek többek között ezt írta: „...Mesteremberről lett művész, véreimből való vér vagy te, kedves jó öcsém, mert mesterlegény vagyok én is annak rendje és módja szerint, mert négy évig vertem az állót”. Az ezt követően nem sokára — vagyis hetvenöt évvel ezelőtt — elhunyt Fadrusz Jánostól szintén Cserzy Mihály vett búcsút a Szegedi Híradó 1903. október 27. számában. Cserzynek e korai művészeti írásain kívül megemlíthetjük még a *Mikor a nagy árvíz volt...* (1902) című tárcáját, melyet a félszáz esztendője örökre eltávozott Vágó Pál (1854–1928) népszerűvé lett szegedi árvízképeinek — 1902 májusában történt — elkészülte, illetve átadása alkalmával jelent meg.

Móra Ferenc tolla által róva is több művészeti írásáról adhatunk számot. Kezdve azzal, hogy

Tömörkény halálától — vagyis 1917-től — a szegedi múzeum műgyűjteményének leltárkönyvébe — ha nem is folyamatosan, de éveken keresztül — egészen 1925-ig a megszerzett festményekről és szobrokról szakszerű leírásokat eszközölt. De nála nemcsak a gondos nyilvántartás, hanem olykor az egyes alkotásokkal kapcsolatos érdekes megjegyzései is fontosabb teszik leltári bejegyzéseit.

Móra művészeti írásai között egyaránt találhatunk régebbi és az ő korabeli művészekkel, írókkal, művekkel kapcsolatos cikkeket, tárcákat. Legkorábbiak közé tartozik — a már szóba került — Vágó Pál által festett Szeged 1879-es árvízkatasztrófáját megőrkítő impozáns méretű festményhez kötődő írása, mely *Mikszáth az árvízképen* (1910) címen jelent meg. Biztos, ma már sokan nem tudják — és talán erre gondolva jegyezte fel Móra —, hogy „...szélsőségesen őszibarát ott szorokodik az a Mikszáth nevezetű újságíró a kép jobb sarkában, leghátul.” A szegedi köztéri plasztikák legismertebbjeit, *Margó Ede* alkotását, a finoman szecessziós, fehér márvány Dankó Pista-szobrot 1912-ben állították fel. Móra Ferenc *A cigány-szobor* (1912) című írásában keserűen jegyzi meg, hogy „...a hegedűs-szobrot a filiszter-gőg keresztelte el *cigány-szobornak*, nem most, hanem már gondolata fogantatásakor... Tessék elhinni — hangsúlyozta Móra —, hogy ma ez a *cigány-szobor* a legnyugateurópaibb dolog Magyarországon. Eppen ez a *cigány-szobor*.”

A már említett — száz esztendője született — két szegedi művész, *Heller Ödön* és *Szöri József* életműveikkel Tisza-parti városunk festészetét hagyományait jelentősen gazdagították. Megbecsülésnek örvendő személyük, a munkásságuk Móra Ferenc érdeklődését és irántuk való tiszteletét is kiváltották. A pályájának derekán, harminchat éves korában Üzöknál hősi halált halt festőről Móra *Szöri József* (1914) című szép nekrológijában — többek között — így írt: „...a boldogultnak és a társadalomra való hasznosságának nagyon sok energialehetősége múlt el vele és a modern magyar festészetnek egyik, külföldön is több ízben méltatott, nagygéretű tehetsége volt.” A fehér tisztek által 1921-ben meggyilkolt Heller Ödön tragédiáját pedig Móra beleszította *A festő halála* (1922) című könyvébe. De a későbbi kiadásnak (1934) megváltoztatta a címét, s a könyv *Négy apának egy leánya* címmel jelent meg, melynek témája csak bizonyos vonatkozásban volt azonosítható a valósággal. A szobán forgó kérdést *Madácsy László* elemezte *Humor és rejtett problémák Móra Ferenc egy regényében* című tanulmányában, mely a szegedi múzeum 1969/I. Évkönyvében jelent meg.

Mórának a huszas években kezletkezett művészeti írásai sorába tartoznak még a *Börcsök piktora* (1924), a *Szegedi grafika* (1926), a *Hogy készült Fadrusz Krisztusa?* (1928) és az *Al fresco* (1929) című érdekes feljegyzései. Ezek, és az említett írások közül több az 1936-ban kiadott *Szegedi tulipános láda* két kötetében is megtalálhatók csakúgy, mint Mórának a *Szeged kövei* és a *Szépségkeresők* című írásai, melyek által teljesebbé válik Móra Ferenc és a művészetek közötti kapcsolatról eddig kialakult fogalmunk.

Tisza-parti városunk egykori művészeire, íróira, műveire vetett rövid visszapillantásunkat zárjuk Mórának azon bölcs megállapításával, hogy „...az embereket mindenre rá lehet venni, még a jóra és szépre is, és ez a legnagyobb érték bennük.” Nos, a régi Szegeden élt vagy itt megfordult — fentebb említett — írók és művészek a „szépségkeresők” szegedi embereknek — minden bizonnyal — jó „eligazítók” voltak.

SZELESI ZOLTÁN